

Литвин З.Б., к.е.н, доцент,
доцент кафедри аудиту, ревізії та аналізу
Тернопільський національний економічний університет

ЕКОНОМІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ФУНКЦІЯ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ

Литвин З.Б. Економічна експертиза як функція попередження економічних злочинів. У статті досліджується поняття «економічна експертиза», її сутність, роль та значення. Обґрунтовуються спільні характеристики експертизи для різних видів діяльності. Розглядається система знань у галузі економічної експертизи та її класифікація.

Ключові слова: експерт, економічне дослідження, економічна експертиза, економічні правопорушення, господарська діяльність, експертологія, суб'єкт господарювання.

Литвин З.Б. Экономическая экспертиза как функция предупреждения экономических преступлений. В статье исследуется понятие «экономическая экспертиза», ее сущность, роль и значение. Обосновываются общие характеристики экспертизы для различных видов деятельности. Рассматривается система знаний в области экономической экспертизы.

Ключевые слова: эксперт, экономическое исследование, экономическая экспертиза, экономические правонарушения, хозяйственная деятельность, экспертология, субъект хозяйствования.

Lytvyn Z.B. Economic examination as a function of prevention of economic crimes. The article examines the concept of "economic expertise", its essence, role and meaning. The common characteristics of expertise for different types of activities are substantiated. The system of knowledge in the field of economic expertise and its classification are considered.

Key words: expert, economic research, economic examination, economic violations, economic activity, expert analysis, business entity.

Постановка проблеми. В умовах нестабільної соціально-економічної та політичної ситуації необхідно посилювати державний контроль за економічною діяльністю всіх суб'єктів господарювання. Основну увагу доцільно приділяти попередженню здійснення економічних правопорушень. Тому держава має ініціювати процес формування інституту економічної експертизи як незалежної системи, що досліджує економічну діяльність суб'єктів господарювання.

Економічна експертиза спрямована на вивчення господарської діяльності підприємства, процесів формування фінансових показників за проведеннями операціями та правильності відображення їх в обліку. Метою економічної експертизи є виявлення спотворень обліку, таких негативних явищ, як нестача, допущення збитків, бездіяльність, крадіжки цінностей та інше. У процесі проведення економічної експертизи аналізується виробнича і фінансово-економічна діяльність підприємств різних форм власності, які понесли збитки, втрати, привласнення товарно-матеріальних цінностей тощо [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми здійснення експертного економічного дослідження сьогодні є недостатньо вивченими як у науковому, так і в практичному аспектах. Однак оцінка сучасного стану економічної експертизи неможлива без напрацювань фахівців у цій галузі, а саме в області теорії та практики, з урахуванням

політичних і економічних змін у нашій державі. Свій доробок у розвиток економічної експертизи внесли і вносять юристи та судові експерти-практики, такі як І.А. Алієв, Л.Є. Ароцкер, С.В. Бородін, М.М. Віноградова, В.К. Лисиченко, З.М. Соколовський, В.Ф. Орлова, Б.І. Шевченко, А.Р. Шляхов та інші.

Фахівці висловлюють різні погляди щодо характеру, наукових основ експертизи загалом та її часткових аспектів.

Питання розвитку теоретичних основ судово-експертної діяльності висвітлюються у роботах Т.В. Авер'янової, Р.С. Белкіна, В.Д. Арсенєва, С.Ф. Бичкової, Ю.Г. Корухова, Н.Т. Малаховської, О.О. Ейсмана та інших.

Аспекти організації та методології економічної експертизи розкрито у роботах М.Т. Білухи, Т.М. Дмитренка, В.І. Лякіса, І.В. Перезової та інших.

Проблемним питанням використання експертизи в економічній діяльності суб'єктів господарювання присвяти свої роботи Ф.Ф. Бутинець, Г.Г. Мумінова-Савіна, В.Д. Понікарова та інші.

Дотепер науковці та фахівці-практики не змогли подолати розбіжності у поглядах щодо однозначного визначення економічної експертизи (зокрема, щодо визначення її сутності, критеріїв класифікації) як функції попередження економічних злочинів.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити та проаналізувати поняття «економічна експертиза»,

її роль і значення. Науково обґрунтувати спільні характеристики експертизи для різних видів діяльності, дати оцінку системі знань у галузі економічної експертизи.

Виклад основних результатів. Для практики української економічної експертизи часи розвитку і становлення вже давно пройшли. Сьогодні всі види судово-економічної експертизи – це перелік різних досліджень, у яких наші фахівці досягли значного рівня професіоналізму. Настають нові умови та форми економічного господарювання, розвиваються сучасні форми відносин, змінюється законодавство, виникають інші обставини, які ставлять суб'єктів господарювання перед новими проблемними питаннями.

На нашу думку, економічну експертизу потрібно розглядати як інструмент запобігання економічним зловживанням. Однак більшість науковців розглядають економічну експертизу як доказ економічного злочину.

Експертиза – це спосіб аналізу причинно-наслідкових зв'язків стосовно не тільки того, що вже відбулося, але й того, що очікується, має або може відбутися; це спосіб пізнання певної реальності у тих ситуаціях, коли ця реальність не піддається прямому вимірюванню, обрахуванню і взагалі якому завгодно «об'єктивному дослідженню».

Економічні злочини можна класифікувати за групами, поданими на рис. 1.

Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку видачі дозволів Державним комітетом з нагляду за охороною праці та його територіальними органами» подається таке визначення економічної категорії: «Експертиза – це діяльність експертних організацій щодо оцінки відповідності об'єкта експертизи вимогам законів та інших нормативно-правових актів з охорони праці та промислової безпеки».

У наказі Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України «Про підвищення ефективності залучення та використання коштів міжнародних фінансових організацій» експертиза визначається як «процес аналізу проектних документів, результатом якого є професійно зроблений висновок». Згідно з цим наказом розрізняють спеціалізовану експертизу, яка аналізує та формулює висновки за окремими вузькопрофесійними питаннями проекту, і комплексну експертизу, яка охоплює основні висвітлені у проектних документах питання і всебічно описує проект.

Більшість визначень поняття «експертиза» є вузькоспеціалізованими та стосуються окремих сфер діяльності: архітектурної, будівельної, ветеринарної, діяльності з охорони праці тощо. Визначення поняття «експертиза», що подані в наказах, мають загальний характер та можуть бути застосовані в будь-якій сфері діяльності, проте таке загальне визначення не дає можливості оцінити сутність експертизи в економічній діяльності. Незважаючи на

відмінності економічної категорії «експертиза» для різних видів діяльності, можна виокремити і спільні характеристики:

1. Проводити експертизу може тільки фахівець, тобто експерт, який має спеціальні знання та кваліфікацію, підтверджену сертифікатом встановленого зразка.

2. На основі інформації про об'єкт проводиться експертиза. Якщо недостатньо інформаційної бази для проведення економічного дослідження, то в процесі здійснюється пошук додаткової інформації.

3. У разі відсутності нормативної бази (нормативів, правил, зразків тощо, з якими порівнюється об'єкт експертизи) може виконуватися експертна оцінка, але не експертиза.

4. Для проведення експертизи необхідна підстава, тобто зацікавленість третьої сторони (не експерта і не об'єкта експертизи) в результатах. Результати експертизи використовуються для прийняття рішень. Вони мають бути за формою і за змістом зрозумілими замовнику експертизи.

5. Завершальним етапом експертизи є висновок – документ, складений експертом, в якому відображається процес та результати проведених досліджень. Висновки мають бути об'єктивними та обґрунтованими.

6. Експерт несе відповідальність за якісний і достатньо обґрунтований висновок, який забезпечує прийняття правильного рішення.

Висновок експерта – це результат діяльності експерта з проведення експертизи, що являє собою докладний опис проведених експертом досліджень та зроблених за їх результатами висновків, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи, викладений у складеному відповідно до вимог закону документі.

Система знань у галузі економічної експертизи включає в себе базу економічних знань, загальнотеоретичні основи експертології, методологічні основи економічної експертизи та технологію її проведення (рис. 2) [5].

Як вид дослідницької, аналітичної та прогнозної діяльності сучасний етап розвитку економічної експертизи поза рамками процесу судочинства здійснюється у двох основних формах:

1) як елемент (стадія) процесу управління – внутрішньовідомча, корпоративна, внутрішня експертиза;

2) як вид консалтингової діяльності – незалежна (комерційна, замовна) зовнішня експертиза, що здійснюється незалежними експертами [2].

Економічна категорія «економічна експертиза» містить судово-бухгалтерську та фінансово-економічну експертизи; дослідження в межах економічної експертизи стосуються фінансової, податкової, кредитної діяльності підприємств і виявляють фактори, які можуть сприяти зловживанням та приховуванню їх наслідків, тобто ці послуги дають змогу вдосконалювати систему управління підприємства за рахунок виявлення та розв'язання внутрішніх проблем.

Рис. 1. Класифікація економічних злочинів [3, с. 9]

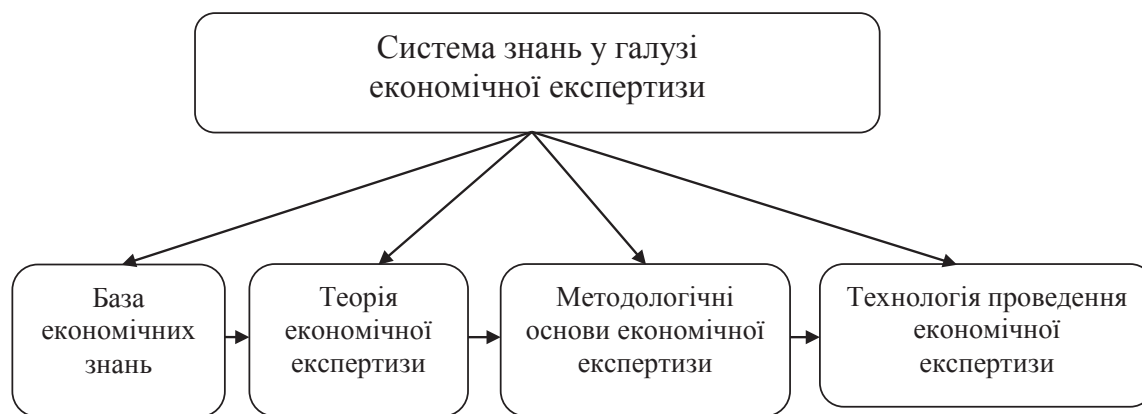

Рис. 2. Система знань у галузі економічної експертизи

Таблиця 1

Відмінності між аудиторською перевіркою та економічною експертизою

	Аудиторська перевірка	Економічна експертиза
Замовники та користувачі	Акціонери, засновники, власники, керівники підприємств.	Зацікавлена особа (юридична, фізична), бюджетна, небюджетна установа.
Мета економічної діяльності	Перевірка даних бухгалтерського обліку та показників фінансової звітності.	Дослідження, перевірка, аналіз та оцінка економічної діяльності суб'єкта господарювання.

Щодо поняття «послуга економічної експертизи», то це вид інтелектуальних послуг, спрямованих на вирішення внутрішніх проблем економічних систем з метою вдосконалення їх системи управління. Додатковими ознаками цієї послуги є віднесення її до таких, що потребують праці висококваліфікованих фахівців, платних та періодичних.

У багатьох дослідженнях економічну експертизу ототожнюють із поняттям ревізії, аудиту. Проте економічна експертиза – це ширша сфера діяльності, яка охоплює всі види економічної діяльності. Під економічною експертизою доцільно розуміти вид наукової експертизи, метою якої є дослідження, перевірка, аналіз та оцінка стану економічної діяльності досліджуваного об'єкта.

Замовниками та користувачами економічної експертизи можуть виступати зацікавлені особи (юридичні чи фізичні), будь-які установи (бюджетні, небюджетні). Одним із основних видів експертизи є економічна експертиза, у процесі якої проводяться дослідження документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності, документів про економічну діяльність підприємств і організацій та документів фінансово-кредитних операцій. Сама по собі економічна експертиза може вивчати одні й ті самі питання, будучи як судовою, так досудовою, і проходити за межами ведення кримінального або цивільного процесу. Також проводяться експертизи з метою розв'язання будь-яких економічних питань. Судово-економічна експертиза займається тими ситуаціями, коли йде цивільне або кримінальне діловодство з тієї чи іншої події, злочину, правопорушення. Економічна експертиза відрізняється від інших видів контролю і досліджень своєю метою, завданнями, замовниками та користувачами результатів досліджень.

Аудиторська перевірка може відбуватися і як обов'язкове проведення аудиту, і з ініціативи підприємства. Проведення такої перевірки спрямоване на захист інтересів власника підприємства. Здійснюються аудиторські перевірки незалежними особами: аудиторами або аудиторськими фірмами (які входять до Реєстру аудиторських фірм та аудиторів) на платній договірній основі.

Відмінності між аудиторською перевіркою та економічною експертизою у розрізі мети діяльності та замовників і користувачів представлено в таблиці 1.

На основі аналізу сутності економічної експертизи доцільно виокремити класифікаційні ознаки (зокрема, за галуззю, за замовником, за призначенням, за користувачами, за ступенем інформаційного забезпечення) (рис. 3).

Класифікація економічних експертиз дасть змогу підвищити ефективність управління як окремими підприємствами, так і економікою країни загалом.

Висновки. Отже, експертиза – це спосіб аналізу причинно-наслідкових зв'язків стосовно не тільки того, що вже відбулося, але й того, що очікується, має або може відбутися; це спосіб пізнання певної реальності у тих ситуаціях, коли ця реальність не піддається прямому вимірюванню, обрахуванню. Метою економічної експертизи є виявлення спотворень обліку, таких негативних явищ, як нестача, допущення збитків, бездіяльність, крадіжки цінностей та інше. В умовах сьогодення за нестабільної соціально-економічної і політичної ситуації доцільно здійснювати контроль не тільки після проведення господарських операцій, а й до їх здійснення. Це дасть змогу попереджати факти економічних зловживань.

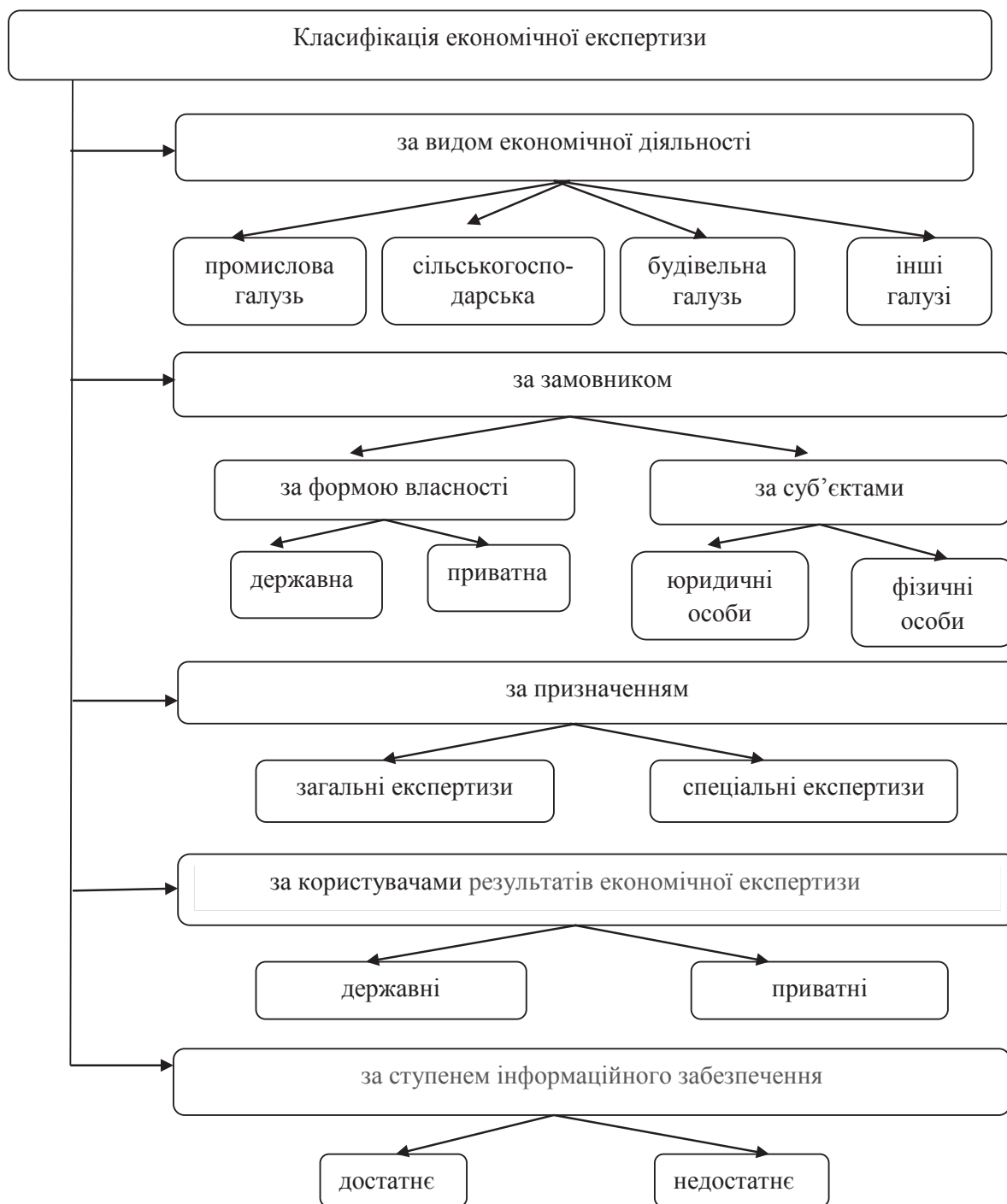

Рис. 3. Класифікація видів економічної експертизи

Список літератури:

1. Бутинець Ф.Ф. та ін. Моделі і методи прийняття рішень в аналізі та аудиті / Ф.Ф. Бутинець, М.М. Шигун, М.М. Александрова, Т.В. Барановська. – Житомир: ЖДТУ, 2004. – 351 с.
2. Власова Т.В. Соціальна експертиза: уч. посіб. / Т.В. Власова, М.Д. Сушинская. – СПб.; Изд-во СПбГУ ЭФ. – 2009. – 152 с.
3. Гуцаленко Л.В., Михальчишина Л.Г., Сидорчук В.М., Пентюх І.К. Судово-бухгалтерська експертиза. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 352 с.
4. Литвин З.Б. Сутність та особливості послуг з економічної експертизи/ Міжнародної науково-практичної конференції на тему «Реалізація політики модернізації економіки в умовах державно-приватного партнерства», м. Запоріжжя. – 2017. – С. 153–156.
5. Перезовова І.В. Економічна експертиза як специфічна галузь знань // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2013. – № 3(8). – С. 97–105.